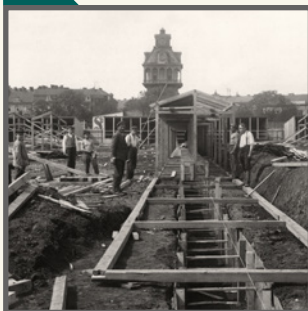

Karolína Snellgrove
Jana Mezerová
Jan Lomíček

PRAŽSKÁ SPORTOVIŠTĚ V PROMĚNÁCH ČASU

aneb Tělesná kultura a místa paměti v Praze

2., přepracované a doplněné vydání

Česká
olympijská
akademie

NÁRODNÍ
MUZEUM

*Tato kniha vyšla s podporou České olympijské akademie
Českého olympijského výboru, která dlouhodobě spolupracuje
s Národním muzeem na ochraně olympijského a sportovního dědictví
a jeho zpřístupňování veřejnosti.*

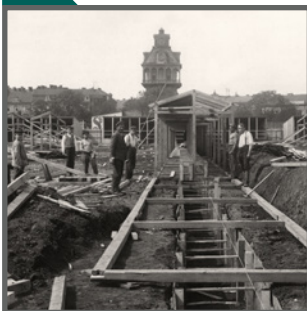
Česká
olympijská
akademie

Karolína Snellgrove
Jana Mezerová
Jan Lomíček

PRAŽSKÁ SPORTOVIŠTĚ V PROMĚNÁCH ČASU

aneb Tělesná kultura a místa paměti v Praze

2., přepracované a doplněné vydání

Česká
olympijská
akademie

NÁRODNÍ
MUZEUM

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno. Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU a použití této knihy k trénování AI jsou bez souhlasu nositele práv zakázány.

Mgr. Karolína Snellgrove, Mgr. Jana Mezerová, Ph.D., Mgr. Jan Lomíček, Ph.D.

PRAŽSKÁ SPORTOVIŠTĚ V PROMĚNÁCH ČASU

aneb Tělesná kultura a místa paměti v Praze

2., přepracované a doplněné vydání

Recenzenti: Mgr. Jitka Schütová, Ph.D., Mgr. Tomáš Dvořák

Vydáno ve spolupráci s Národním muzeem. Publikace je zaměstnaneckým dílem pracovníků Národního muzea a poprvé vyšla v roce 2023 pouze v elektronické podobě za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/10.II.b, 00023272).

The first edition of this work was financially supported by Ministry of Culture of the Czech Republic (DKRVO 2019–2023/10.II.b, National Museum, 00023272).

Text © Karolína Snellgrove, Jana Mezerová, Jan Lomíček, 2025

Foto © Karolína Snellgrove, fotoarchiv Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea, Olga Tlapáková, Lucie Swierczeková, Karel Pech, 2025

© Národní muzeum, 2025

© Grada Publishing, a.s., 2025

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, Praha 7

jako svou 10366. publikaci

Odpovědná redaktorka Mgr. Viola Těšínská

Sazba a obálka Antonín Plicka

Počet stran 256

2. vydání, v Grada Publishing 1., Praha 2025

Vytiskla tiskárna H.R.G., Litomyšl

ISBN (pdf) 978-80-271-7603-8 (Grada)

ISBN (pdf) 978-80-7036-806-0 (Národní muzeum)

ISBN (print) 978-80-271-5608-5 (Grada)

ISBN (print) 978-80-7036-837-4 (Národní muzeum)

Obsah

Úvod	7
------	---

Vltava

11

Letná

51

Strahov vs. Maniny – proměny paměti a „tělocvičné“ obsazování veřejného prostoru

165

Závěrem	239
---------	-----

Seznam použitých pramenů a literatury	241
---------------------------------------	-----

Seznam zkratk	247
---------------	-----

Jmenný rejstřík	249
-----------------	-----

Souhrn	253
--------	-----

Summary	255
---------	-----

V průběhu 19. a 20. století se dynamicky proměňoval vztah společnosti ke sportu a tělocviku, ale i k dalším volnočasovým pohybovým aktivitám. V závislosti na měnícím se postavení těchto odvětví lidské činnosti, souvisejících zpočátku zejména s trávením volného času, docházelo k prosazování sportovních a tělovýchovných potřeb i v urbanistickém vývoji měst. Tento proces vedl k hledání míst, kde by bylo možné sport a tělocvik provozovat jak živelně, tak i organizovaně.

Sport a tělesná výchova zprvu neměly zcela jednoznačné hranice či vymezení. Lze je do jisté míry chápat jako jeden z projevů modernizace, tedy coby určitou potřebu industrializující se a rozvíjející se občanské společnosti, jež si socioekonomické změny kompenzovala proměnou trávení volného času. V jejich začátcích se těmto činnostem věnovaly pouze vyšší společenské vrstvy, ale podobně jako u módy nebo v dalších oblastech životního stylu docházelo i zde k následnému transferu i do ekonomicky slabších sociálních skupin.¹

V rozrůstajícím se městě přibývalo obyvatel, následkem toho ubývalo volných ploch vhodných pro pohyb, rekreaci a sport. Vystala proto potřeba plánování tak, aby nebyly zastavěny všechny společensky využitelné prostory. V souvislosti s tím rostl význam míst, jež byla dříve na okraji zájmu, tedy míst fakticky situovaných na hranicích staré městské zástavby, případně v oblasti vymezené někdejší opevněním či za ním. Řada z těchto lokalit posléze sloužila k procházkám a vyjížděním a pozvolna se po likvidaci obranných stavebních prvků ocitla „ve městě“, což s sebou neslo mimo jiné výhodu snadného přístupu do těchto lokalit.

Publikace se věnuje proměnám vybraných částí Prahy v souvislosti se změnou společenské role sportu a tělovýchovy. Na vybraných případech sleduje, jak se postupně vyvíjely různé typy veřejně provozovaných pohybových aktivit ve společnosti 19. a 20. století a v návaznosti na to také umístění a podoba sportovišť, cvičišť a sportovních staveb ve vybraných pražských lokalitách. Z těch se díky rostoucímu společenskému významu organizované tělovýchovy a posléze také díky zvyšující se popularitě sportu stala na jedné straně specifická topografická *pamětní místa*, ale

¹ K proměnám role sportu a tělesné kultury ve společnosti srov. např. PELC, Martin. *Sport a česká společnost do roku 1939: osobnosti, instituce, reflexe*. Praha: NLN, 2018, 349 s.; WAIC, Marek. *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*. Praha: Karolinum, 2013, 211 s.; WAIC, Marek. *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, 308 s.

také symbolická *místa paměti* – tedy místa mající zvláštní význam pro kolektivní paměť české společnosti.²

Místa paměti jsou v českém prostředí vázaná v rámci kolektivní paměti zejména na připomínky tzv. velkých dějin.³ V pozadí zájmu stále do jisté míry zůstávají místa paměti tzv. každodennosti, která se však opakovaně objevují v osobních historiích i dějinách všedního dne. Řada prací v současné době vzniká i na toto téma, ať již se jedná o prostory vzpomínání subkultur, kulturní opozice či národnostních a sociálních skupin. Specifický případ však v tomto směru představují dějiny sportu a tělovýchovy obecně (odhlédneme-li od žurnalistiky), stejně jako jsou často okrajově reflektována ve srovnání se zahraničím místa paměti, ale i pamětní místa tělesné kultury, kam patří i historická sportoviště a cvičiště.⁴

Publikace se věnuje vybraným oblastem Prahy, které v sobě kumulují historickou paměť vesměs nereflektovanou nezasevěností. V okamžiku, kdy vyslovíme jméno Letná či Strahov před jedincem, který nikdy nepřišel do styku s fenoménem sokolského hnutí, spartakiád či nikdy neviděl fotbalové utkání, pravděpodobně mu to kromě případného propojení s názvem pražské lokality příliš neřekne. Stejně tak je specifická velká proměnlivost těchto míst v čase, která vychází z dynamické variability oblasti tělesné kultury v období posledních dvou staletí.

² Nejstručnější definici vztahu pojmů místa paměti a pamětní místa nabízí pravděpodobně Petr Čornej a kolektiv: „*Místa paměti nepojímáme v striktně topografickém smyslu ani je neomezujeme na artefakty typu soch, pomníků, památníků a historicky důležitých staveb (v těchto případech je namístě označení pamětní místa), eventuálně na doklady dochované v písemném, tištěném či ústním podání či na emblémy a symboly. Za místa paměti zde považujeme každou hmotnou i nehmotnou stopu po minulosti s potenciálem vstoupit do historického vědomí...*“ Cit. dle: ČORNEJ, Petr a kol. *Místa paměti: v procesu formování moderního českého národa*. Praha: Historický ústav, 2021, s. 17.

³ Vlastní pojetí míst paměti česká historiografie diskutovala a reflektovala zejména v souvislosti s jejich konceptualizací, kdy se řada historiků hlásila či vymezovala k dílům Pierre Nory, Jana a Aleidy Assmanových a dalších. Po přelomu tisíciletí následoval poměrně výrazný boom děl, která se věnovala místům paměti na území České republiky, opět s přihlédnutím k velkým dějinám, a to jak ve vztahu k utváření míst paměti vycházejících z obrozenecké emancipační historie 19. století, tak pamětních míst reflektujících první a druhý odboj, česko-německé vypořádání nebo připomínky dělnického hnutí, legitimizujících vládnoucí režim socialistického Československa v letech 1948–1989 a nejnověji i nové připomínky vycházející z přehodnocení dějin druhého odboje či místa paměti nově definovaného třetího odboje. Za všechny srov. ŠUSTROVÁ, Radka; HÉDLLOVÁ, Luba (eds.). *Česká paměť: národ, dějiny a místa paměti*. Praha: Academia, 2014, 457 s.; DEVÁTÁ, Markéta et al. *Pamětní místa na komunistický režim v České republice*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i., 2021, 1293 s.

⁴ Z hlediska odborné literatury lze najít řadu prací, které téma ze specifického úhlu zpracovávají. Zmínit lze například práce Zdeňka Míky a kolektivu pod vedením Rostislava Šváchy. Srov. MÍKA, Zdeněk. *Sporty a sportoviště: počátky tělesné výchovy a sportu v Praze*. Praha: Paseka, 2011. 189 s.; ŠVÁCHA, Rostislav et al. *Naprej! Czech Sports Architecture 1567–2012*. Praha: Prostor, 2012. 328 s.

Nejstarší sportoviště vznikala v oblasti poblíž Vltavy, jež sehrála roli pomyslné spojnice prvních sportovních aktivit. K nejstarším stavbám patřily veřejné plovárny. Ve druhé polovině 19. století bylo velmi populární veslování a na zamrzlé řece se v zimě také bruslilo. S vltavskými ostrovy jsou spojeny i prvopočátky sokolských sletů. Na Císařské louce se vedle oblíbených dostihů odehrávaly i první fotbalové zápasy.

S postupující urbanizací se ideálním místem pro sportovní aktivity stal prozatím nezastavěný prostor mezi rodícími se novými čtvrtěmi (někdejší pražská města), jež se formovaly na půdorysu starších vsí. Byl v dosahu centra města, relativně snadno přístupný, ale dostatečně stranou od hustě obydlených míst. Jedním z těchto prostorů byla i Letná, jejíž původní strategický a vojenský význam postupně ustupoval do pozadí. Industrializace ji zasáhla jen minimálně a již v první polovině 19. století byla vnímána jako tradiční cíl vycházek Pražanů s vyhlídkou na město. Na přelomu 19. a 20. století se stala dějištěm všesokolských sletů a zároveň místem zasvěceným modernímu sportu, zejména fotbalu. Fotbal rostoucí popularitou, soupeřením utvářejících se klubů a vznikající fanouškovskou kulturou začal konkurovat spektakulárním tělocvičným akcím.

Po první světové válce však další vývoj v pořádání sportovních, ale také tělovýchovných akcí určovala potřeba pojmout velké množství diváků, což se více či méně odrazilo rovněž v dalších částech postupně se rozrůstající Velké Prahy, zejména na Strahově a Maninách. Tyto dnes chátrající či již téměř nepostřehnutelné památky z období tělocvičného obsazování veřejného prostoru nabízejí ideální příležitost ke srovnání proměňující se role sportu a tělovýchovy v české společnosti, stejně jako proměn míst paměti v prostoru pražských čtvrtí.

Poděkování:

Autorky a autor publikace by rádi poděkovali za podnětné připomínky recenzentům Jitce Schütové a Tomáši Dvořákovi a také Milanu Ducháčkovi, který recenzoval první vydání této publikace. Zároveň by chtěli poděkovat České olympijské akademii, která je součástí Českého olympijského výboru a vznik této knihy finančně podpořila.

Život v Pražské kotlině se kolem Vltavy soustředil od nepaměti. Životodárná tepna tvořila geografickou hranici, jež rozdělovala Prahu na levobřežní a pravobřežní část, pro její obyvatele však dlouhá léta představovala především zdroj obživy. Souvisela s ní řada řemesel a činností, od rybolovu přes vorařství, dřevařství, těžbu písku a ledu, mlynářství, praní, zpracování kůží až po výrobu papíru a elektřiny. Vltava byla důležitým zdrojem pitné vody, zároveň do ní ústila kanalizace a v neposlední řadě plnila funkci zásobovací a dopravní trasy.

Řeka však byla také zdrojem očisty. Veřejné lázně, jež provozovala šlechta i církve, vznikaly již ve středověku. V průběhu 14. a 15. století mohli Pražané na Malé Straně a Starém i Novém Městě využít služeb hned několika lázní.⁵ Nejznámější z nich, zvané Na Schodci, byly situované na Vltavě u kláštera křižovníků a pod názvem Humanka fungovaly ještě na začátku 20. století.

Vltava zaujímá v dějinách Prahy nezastupitelné místo a výčet jejích funkcí téměř nebere konce. Ve druhé polovině 19. století přibyla funkce sportovní, řeka se v té době stala epicentrem pohybových aktivit. S těmi byly spojené i její ostrovy, nejvýrazněji Štvanice, kterou vidíme na fotografii v levé horní části. Foto Karolína Snellgrove

⁵ KOLÁŘ, Václav. *Stavba lázní a koupališť*. Praha: Česká matice technická, 1936, s. 23.

Snad nejznámější pražskou plovárnou byla Občanská (na pravé straně fotografie mezi Čechovým mostem a Strakovou akademií). Vystavěna byla v roce 1840 podle návrhu architekta Josefa Krannerera. Foto Karolína Snellgrove

Rituální funkce lázní při klášterech a kostelech (např. *balnea animarum*, tedy zádušní koupele, případně očista mrtvých před pohřbem) po dlouhou dobu převažovala nad funkcí praktickou a osobní hygiena se čas od času stávala předmětem kritiky církve.⁶ Vztah k očistě doznal výrazné proměny až na konci 18. a v průběhu 19. století. Vodě se začaly v této době připisovat léčivé účinky, s čímž souvisí rozvoj otužování, ale i balneologie. Za původce nemocí byli poprvé označeni mikrobi a hygiena začala být povolna vnímána jako způsob, jak onemocněním předcházet.⁷

Vltava také byla a dodnes je důležitým aspektem v kultuře volného času a utužování těla. Rozvoj této funkce je spojen především s industrializací v 19. století, s ní související proměnou konceptu volného času a kompenzací tělesné námahy, jež z mnoha odvětví v důsledku technologického pokroku vymizela. Ze sportu, tedy z činnosti,

⁶ Očista ve středověku je velmi komplexním tématem, které nelze obsáhnout v pouhých několika větách. Bylo by tedy chybou označit obyvatele středověké Evropy za „špindíry“ a církev za jednoznačně kritickou k osobní hygieně. Více k tomuto např. ARCHIBALD, Elizabeth. *Bathing, Beauty and Christianity in the Middle Ages*. In: *Insights* (Durham: Institute of Advanced Study), 2012, Vol. 5, No. 1, s. 2–13.

⁷ LOUTOCKÁ, Vlasta. *Obnova bazénů z meziválečného období*. Brno: Národní památkový ústav, 2016, s. 12.

Před vybudováním náplavek ve druhé polovině 19. století byl přístup k řece značně omezený, jak vidíme na skleněném diapoziivitu pořízeném před rokem 1901. Fotoarchiv ODTVS, PS-1472, foto Jaroslav Tkadlec, skleněný diapoziitiv

kteřou do té doby vykonávala prakticky jen šlechta, se stala masová zábava. Bylo přirozené, že se před vznikem velkých sportovišť obracela pozornost Pražanů k řece, nabízející bohatou škálu pohybového využití.

Tyto aktivity s sebou nesly riziko utopení, a tak byla v roce 1781 vydána vyhláška zakazující koupat se v Praze pod širým nebem. O osmnáct let později byl zákaz zmírněn a nová vyhláška již umožňovala koupat se na vyhrazených místech, ohraničených kůly – před Újezdskou branou u Císařské louky a před Poříčskou branou poblíž Štvanice.⁸ Až do šedesátých let 19. století nebyla většina břehů průchozí, pražské ulice se svažovaly kolmo dolů až k řece. Teprve díky stavbě náplavek, nábřeží a nových mostů se Vltava stala pražským epicentrem pohybových aktivit. Tento „zlatý věk“ však měl omezenou životnost a trval jen asi tři čtvrtiny století.

To však neznamená, že by pohybové činnosti vykonávané v řece nebo na ní představovaly naprosté novum. Živelná, neorganizovaná pohybová činnost využívající vodních toků a ploch je mnohem starší. Konkrétně plavání patřilo až do 16. století mezi oblíbené kratochvíle Evropanů a přinejmenším pro válečnickou vrstvu byla jeho

⁸ JELÍNEK, Tomáš. Počátky moderních vodních sportů v Praze. In: *Documenta Pragensia XXIV, Město a voda*. Praha: Scriptorium, 2005, s. 377.

Vltava, konkrétně její pražský úsek, bývala pražským sportovním epicentrem. Situace se proměnila s rozvojem motorových lodí a především pak stavbou přehrad vltavské kaskády. Fotoarchiv ODTVS, IL06-000686 a IL06-000688, foto František Illek, skleněné negativy

znalost i praktickou dovedností. Již Johannes Rothe, autor „rytířského zrcadla“ (*Ritterspiegel*) z přelomu 14. a 15. století, ostatně zařadil plavání vedle střelby a šplhu mezi rytířské ctnosti (*septem probitates*).⁹ O pozitivním vztahu Čechů k vodě a koupání v řece se zmiňuje již Kosmas.¹⁰ Protože jej však lidé vykonávali v rouše Evině, potažmo Adamově, případně ve spodním oděvu, prudérní společnost raného novověku pro ni přestala mít pochopení,¹¹ navíc s nedůvěrou hleděla na samotnou vodu jako na nebezpečný živel a možného roznašeče nemoci. Vltava však v této době začala sloužit jako jeviště velkolepých spektaklů na loďkách, mostech a molech – slavností, rejů a koncertů, mezi kterými vynikaly svatojánské slavnosti Navalís.

Vedle pokroku ve vědě a medicíně, o kterém byla řeč výše, to byla zejména válečnická vrstva, respektive rozvoj velkých profesionálních armád, se kterými je spojen návrat důvěry ve vodu. Plavecké umění bylo pro vojsko otázkou praktickou, jeho osvojení mělo předcházet ztrátám na životech při překonávání vodních toků a ploch. První plovárnu otevřel v roce 1760 doktor Poitevin na Seině v Paříži, v roce 1781 ho následoval Joseph Ferro se svou plovárnou ve Vídni, umístěnou na vorech. Obě sloužily vojenským účelům, stejně jako první plovárna pražská. Tu založil pruský setník Ernst von Pfüel v roce 1809 či 1811. Zprvu šlo o starou loď u břehu čtvrti Na Františku, záhy ji nahradil dřevěný prám zakotvený pod křižovnickým klášterem u Karlova mostu, na kterém byly kromě samotné nádrže umístěny i kabiny.¹² Dvakrát jej vzala velká voda, přičemž podruhé, ve třicátých letech 19. století, se zaklínil u jezuitské zahrady před dnešní Strakovou akademií, kde už zůstal.

S největší pravděpodobností šlo o první „přirozenou“ plovárnu ve střední Evropě, jak typ umístěný na dřevěných vorech, pramicích, sudech nebo pontonech na vodní ploše či toku nazývá Václav Kolátor.¹³ Jejich podoba se v průběhu dalších zhruba 120 let téměř nezměnila: tvořily je ve vodě zakotvené trámové konstrukce, tedy jakési „klece“, jimiž mohla voda volně protékat. S břehem byly spojené dřevěnou lávkou a převlékárny byly buď dřevěné, umístěné na samotném pontonu, nebo zděné na břehu.¹⁴ Neplavci a děti měli vyhrazenou vlastní nádrž nebo alespoň její část, opatřenou navíc i dřevěným dnem. Některé plovárny nadto nádrže rozlišovaly na mužské a ženské. Plavání se mezi

⁹ KRÜGER, Michael. *Einführung in die Geschichte der Leibeserziehung und des Sports*. Díl I. Schorn-dorf: Hofmann, 2004, s. 183.

¹⁰ *Kosmova kronika česká*, Praha: Svoboda, 1972, s. 107, 124 a 130.

¹¹ ŠVÁCHA, Rostislav et al. *Naprej! Czech Sports Architecture 1567–2012*. Praha: Prostor, 2012, s. 30.

¹² PFUEL, Ernst von. Nachricht über die Schwimmschule in Prag. In: *Neue Militärische Zeitschrift*, č. 2, 1812, s. 84–99.

¹³ KOLÁTOR, Václav; HOFBAUER, Alexander. *Lázně. Stavba lázní, koupališť a plováren, jejich úprava a zařízení*. Praha: Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, 1935, s. 6 a 13.

¹⁴ KOLÁTOR, Václav; HOFBAUER, Alexander. *Stavba lázní...*, s. 32.

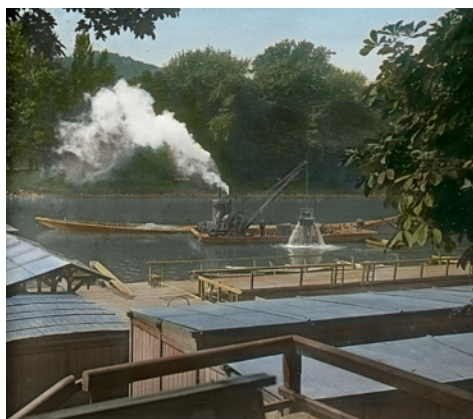

Občanská plovárna v roce 1903, tedy pouhé dva roky předtím, než málem padla za oběť potřebám rozrůstajícího se města. Od plánované výstavby nábřeží bylo nakonec upuštěno. Fotoarchiv ODTVS, PS-1016, foto Jaroslav Tkadlec, skleněný diapozitiv

ženami těšilo relativní oblibě, byť musely až do dvacátých let 20. století nosit těžké a nepraktické plovací úbory.

Časopis *Světozor* si tak mohl na konci září 1909 povzdechnout: „A dnes, kdy vítr se naráz obrátil – kde jsou ta svižná těla mladistvých najadek a rozkošné úsměvy jejich? To vše bylo a bude zas až za rok.“¹⁵ Říční plovárny byly z architektonického hlediska jednoduchými anonymními počiny, finančně nenáročnými na stavbu a údržbu, jejichž jednotlivé části mohly být dle potřeby snadno obměňovány. Zároveň však obtížně

¹⁵ *Světozor*, ročník IX, č. 49–50, 24. 9. 1909, s. 146.

Plovárna Slovanka na Žofíně, asi kolem roku 1900. Fotoarchiv ODTVS, PS-0949 a PS-0950, foto Jaroslav Tkadlec, skleněné diapozitivy

odolávaly řádění živlů. Často je odnesly povodně, s příchodem podzimu se musely rozkládat a zazimovat. Není divu, že se v Česku do současnosti nezachovala ani jediná z nich. Představu o jejich podobě si tak můžeme udělat pouze z dobových fotografií a vyprávění pamětníků.

Vojenská plovárna byla od roku 1817 zpřístupněna i civilnímu obyvatelstvu, avšak spory mezi oběma skupinami vedly v roce 1840 k výstavbě snad nejznámější z pražských plováren – Občanské – níže po proudu před dnešním Čechovým mostem. Zatímco tři velké nádrže se nacházely na řece, po zkušenostech s povodněmi u vojenské plovárny se architekt Josef Kranner rozhodl umístit zázemí do zděné budovy na břehu. K původní centrální stavbě s portikem a dórskými sloupy přibyla v roce 1876 boční křídla, v nichž kolonádu nahradily kabiny, a celá zděná část plovárny se tak vyznačuje antikizujícím architektonickým tvaroslovím. V roce 1905 nechybělo mnoho, aby byla Občanská plovárna obětována postupující urbanizaci. Město Praha ji vykoupilo kvůli zamýšlené výstavbě nábreží, k čemuž nakonec nedošlo a zděná budova se zachovala až do dnešních dní.

Říční plovárny se od čtyřicátých let 19. století šířily na obou březích úseku Vltavy, který dnes patří k Praze. Jednou z nejstarších a nejoblíbenějších byla plovárna na Slovanském ostrově. V těsné blízkosti se tu nacházela rovnou dvě podobná zařízení: do říčních lázní na severním cípu ostrova chodili Pražané za očistou, do plovárny na západním břehu, zřízené roku 1899, za odpočinkem a zábavou. Zatímco lázně zanikly těsně před koncem první světové války, plovárna Slovanka byla v provozu ještě v sedmdesátých letech.¹⁶ Dlouhou dobu šlo o nejoblíbenější pražskou plovárnu

¹⁶ BEČKOVÁ, Kateřina. *Zmizelá Praha. Vltava a její břehy*. Díl I. Praha: Paseka, 2015, s. 93.

Zápasy ve vodním pólu na Vltavě v Praze, třicátá léta 20. století. Fotoarchiv ODTVS, H7F 058032 a H7F 058034, Press Photo Service

a před svým zenitem se honosila titulem největší plovárny ve střední Evropě. Vešlo se sem až 1200 lidí, kterým sloužila mola lemující takřka celý břeh.

Populární byly také Vyšehradské říční lázně, za jejichž vznikem v roce 1894 stál Jan Podlipný, starosta České obce sokolské a později i starosta Prahy. Oproti jiným plovárnám té doby se mohly pochlubit relativně čistou vodou. Před vznikem kanalizace Vltava z města odváděla splašky, a čím níže po proudu, tím byla špinavější. Vyšehradská plovárna patřila k největším zařízením svého druhu, měla tři nádrže pro muže, ženy a děti a 33 kabin, ve kterých bylo možné si dopřát soukromou koupel.¹⁷ Popularita plovárny se málem stala důvodem její zkázy: během letních sezón na počátku minulého století se pod tíhou Pražanů začala potápět, a počet návštěvníků tak musel kontrolovat policista. V roce 1906 se zde poprvé konal závod Napříč Vltavou, jehož 3,5 km dlouhá trasa vedla od Vyšehradské až po Občanskou plovárnu. Poslední ročník se odehrál roku 1946, samotná plovárna však zůstala v provozu až do šedesátých let.

Majetnější klientele sloužila plovárna Florida, kotvící původně u tenisových hřišť pod Barrandovem. Šlo o konstrukci upravenou ze dvou pontonových lodí spojených můstkem se vstupem do vody. Na jedné se nacházely společenské prostory a restaurace, na druhé kabinky a šatny. Roku 1938 byla Florida přestěhována k výstavní síni Mánes, odkud byla na zimu přesouvána do přístavu na Smíchově. O devět let později se však potopila.¹⁸

¹⁷ Z historie pražských plováren. Vyšehradské říční lázně. Dostupné online: <https://vysehradskej.cz/z-historie-prazskych-plovaren-vysehradske-ricni-lazne/> cit. [2023-04-08].

¹⁸ AUGUSTA, Pavel. Lázně, plovárny, koupaliště a bazény. In: PYTL, Vladimír; AUGUSTA, Pavel (eds.). *Praha a Vltava. Řeky, potoky a vodní nádrže Velké Prahy*. Praha: Milpo, 2005, s. 127.

U Vyšehradské plovárny tradičně startoval závod Napříč Vltavou. Snímek z počátku třicátých let 20. století. Fotoarchiv ODTVS, IL17-001710, foto František Illek

Další pontonové plovárny se nacházely u ostrova Štvanice, Libeňského ostrova, na Zlíchově, na Císařské louce, u smíchovského Hořejšího nábřeží, pod Braníkem, zkrátka u každého vhodného břehu či ostrova kromě úseku mezi Libeňským mostem a Podbabou, kde byla voda příliš znečištěná. Velmi oblíbeným úsekem se ukázalo být Podolí, kam se výrazně zlepšil přístup otevřením Vyšehradského tunelu v roce 1904. Zdejší přístav tak sloužil nejen k zazimování lodí, ale i dřevěných konstrukcí říčních plováren a lázní.

Plováren bylo v Podolí hned několik. V roce 1921 tu vzniklo koupaliště Dělnických tělocvičných jednot (DTJ). Pojmem byla ve své době tzv. Mejzlíkárna, sportovní lázně Františka Mejzlíka a jeho ženy Marie,¹⁹ zřízené v roce 1922. Mejzlík byl zdatným plavcem a před založením vlastního podniku se živil jako plavčík. Jeho plovárna fungovala také jako tréninkové centrum klubu ČSK Vyšehrad.²⁰ V roce 1949 byla znárodněna, zařazena pod správu Lázeňské a rekreační služby hl. m. Prahy a na začátku šedesátých let zanikla.

¹⁹ Marie Mejzlíková-Černá (1902–1981) byla pionýrkou české ženské atletiky. Československo reprezentovala např. na Světových ženských hrách v roce 1922 v Paříži.

²⁰ *Z historie pražských plováren. Mejzlíkárna.* Dostupné online: <https://vysehradsej.cz/z-historie-prazskych-plova-ren-mejzlikarna/> cit. [2023-02-08].

Za vznikem Žlutých lázní stojí podolští občané, kteří si „svou“ plovárnu vybudovali pod objektem cementárny. Obliba podniku dalece předčila jejich očekávání a areál se stabilně rozrůstal. V roce 1949 byly Žluté lázně sloučeny se sousedními Modrými lázněmi. Fotoarchiv ODTVS, H7F 007062, H7F 007063, H7F 007064, H7F 007065

Největší proslulosti se však dostalo Žlutým a Modrým lázním. První podolské lázně, které fungují dodnes, vznikly z iniciativy občanů v roce 1903 a přezdívku „Žluté“ získaly zcela prozaicky – podle nátěru plotu. Spíš než o běžnou říční plovárnu šlo o moderní sportoviště s veškerou vybaveností, kterou si Pražan té doby mohl přát. Kromě plovoucích pontonů s nádržemi se tu nacházely plochy pro slunění, hřiště, restaurace, k dispozici byly i masérské, holičské či kadeřnické služby.²¹ Sousední Modré, oficiálně Nové lázně sloužily primárně zaměstnancům elektrických drah, podle jejichž uniforem také získaly své jméno. V roce 1949 se oba podniky sloučily pod Lázeňskou a rekreační službou hl. m. Prahy a na rozdíl od drtivé většiny pražských plováren v následující dekádě nezanikly. Jako sportovní a rekreační areál slouží dodnes.

²¹ BEČKOVÁ, Kateřina. *Zmizelá Praha...*, s. 193.

Vítězové jednotlivých kategorií závodu Napříč Vltavou, rok 1934. Zleva Schön, Konstantin Koutek, Kračmar, Slezáková a Sedláček. Fotoarchiv ODTVS, H7F 058063, Press Photo Service

Plavecký závod napříč Vltavou se v roce 1935 konal 1. května za sněhové vánice. Na snímcích Nezavdalová-Novotná, vítězka v kategorii žen, a Konstantin Koutek, vítěz hlavního závodu mužů. Fotoarchiv ODTVS, H7F 058064 a H7F 058065, Press Photo Service

Plovárny však nepřinášely jen odpočinek a koupání, jejich provozovatelé poskytovali také plavecký výcvik, na jehož konci dostal absolvent písemné osvědčení. Až do dvacátých let převažovala metoda bidla: neplavci se pohyby učili na souši a posléze je uplatňovali ve vodě zavěšení na dlouhém prutu. Až ve čtyřicátých letech se rozšířila

metoda postupného seznamování s vodou, především díky vlivné publikaci *Záchrana tonoucích* autorů Vladivoje Očenáška, Antonína Mecla a Josefa Firsta.²² Součástí organizovaného sportu se plavání stalo poměrně pozdě, až v devadesátých letech 19. století. Jako první se sportovnímu plavání, soustředěnému na výkon, začali věnovat sportovci z AC Praha, a to od roku 1893. Na dlouhou dobu, konkrétně do roku 1910, se také jednalo o jediný klub, který organizoval plavecké závody. První veřejné zemské plavecké závody se v roce 1895 konaly mezi dvěma ostrovy – Střeleckým a Slovanským. Úroveň českých sportovců však nebyla valná: „Objevuje se i žalostný úpadek umění českých plavců, ježto všechna otevřená čísla vyhrávají cizinci,“ stěžoval si časopis *Světobzor* v roce 1907.²³ Autor dává úpadek za vinu absenci „zimních lázní“, ve kterých by plavci mohli trénovat celoročně. Na počátku druhé dekády 20. století začaly vznikat plavecké odbory také v jiných spolcích, např. při AC Sparta či SK Podolí.²⁴ V lednu 1919 byl založen samostatný Československý amatérský plavecký svaz. Přeborníkem mezi prvorepublikovými plavci byl Alfred Nikodém, průkopník zimního plavání.

Na konci dvacátých let se zlatý věk říčních plováren chýlil ke svému konci. Pokrok uháněl dopředu mílovými kroky a přinesl rozmach betonových nádrží. Některé z nich již vyhovovaly potřebám plaveckých tréninků a závodů. Do té doby se závody konaly volně na řece, rané bazény totiž nemávaly vhodné rozměry, případně jejich majitel nebyl sportovcům nakloněn. V Tyršově domě, otevřeném v květnu 1925, se nacházel dvacetimetrový bazén, který sokolům umožnil pěstovat plavání celoročně. Ostatní plavci mohli od roku 1923 využívat bazén na Klárově. Další větší obdélníkové nádrže vznikly na přelomu dvacátých a třicátých let v paláci YMCA a v hotelu AXA, obě instituce se nacházejí v ulici Na Poříčí. Spolumajitelkou paláce AXA byla Běla Friedländerová, mj. významná česká plavkyně a lyžařka, která se podílela na koncepci sportovní části paláce, včetně jeho bazénu se skokanským můstkem.²⁵ Až v roce 1927 byl otevřen první 25metrový krytý bazén v českých zemích, a to v Praze v Klimentské ulici. Přestože se zde konaly závody včetně mistrovství ČSR v plavání roku 1928, po pouhých deseti letech od svého vzniku byl bazén uzavřen.

Jednou z posledních říčních staveb je barrandovská plovárna, vybudovaná v letech 1929–1930, výjimečně vystupující z anonymity díky jménu architekta Vladimíra Grégra. Vzhledem k plánované stavbě výpadové komunikace z Prahy v těchto místech

²² OČENÁŠEK, Vladivoj; MECL, Antonín; FIRST, Josef. *Záchrana tonoucích*. Praha: Odd. KSML, 1940, 93 s.

²³ *Světobzor*, ročník VII, č. 44, 16. 8. 1907, s. 1055.

²⁴ SRB, Vladimír. *Století plaveckých sportů v našich zemích*. Praha: Mladá fronta, 2019, s. 11–14.

²⁵ Běla Friedländerová-Havlová (1900–1965), plavkyně, lyžařka, cvičitelka, autorka příruček cvičení pro ženy, několikanásobná mistryně ČSR v plavání. Jejím prvním manželem byl Václav M. Havel, druhým manželem architekt Václav Pilc, který projektoval palác AXA.

byla od samého počátku odsouzena k zániku. Nejspíš kvůli tomu se významný architekt rozhodl vtisknout jí „dočasnou“ podobu, která v této době již vycházela z módy, a umístil ji na loď zakotvené u břehu. Na svém místě vydržela pouhé čtyři roky.

Téměř souběžně, v letech 1929–1931, se ve skalách nad ní stavěl plavecký bazén Pod Barrandovem, nejstarší závodní bazén na našem území. Do nádrže o ploše 50 × 18 metrů, jež vznikla jako součást oblíbených Barrandovských teras vybudovaných Václavem M. Havlem na místě někdejšího vápencového lomu, se přesunul děj velkých plaveckých akcí, uzpůsobena byla i pro skokany. Byl to právě již zmíněný Grégr, který zde navrhl unikátní, točitou a deset metrů vysokou skokanskou věž. Architektem areálu pak byl Václav Kolátor. Tento bazén s Vltavou úzce souvisí – právě ona mu dodávala vodu. Vzhledem ke své poloze se nádrž odpoledne ocitala ve stínu a voda v ní byla na dnešní poměry studená. Provozoval ji Český plavecký klub, pro který se však ukázala být neudržitelnou finanční zátěží. Uzavřena byla roku 1955 a od té doby chátrá, ačkoli je spolu s celým areálem Barrandovských teras od konce osmdesátých let kulturní památkou.

Snímky z mistrovství Československa v plavání z let 1935 (nahore) a 1936 (dole). Praha si po otevření bazénu na Barrandově, který již plně vyhovoval světovým závodním standardům, mohla dovolit hostit nejen domácí, ale i světové soutěže. Fotoarchiv ODTVS, H7F 058054, H7F 058055, H7F 058058 a H7F 058059, Press Photo Service

Momentka ze soutěže ve skocích do vody během mistrovství Československa v plavání v srpnu 1935 na Barrandově. Skákalo se z točité věže, kterou navrhl Vladimír Grégr. V pozadí podmanivá kulisa barrandovských skal. Fotoarchiv ODTVS, H7F 058062, Press Photo Service

Faktický zánik barrandovského bazénu, říčních plováren, a tedy i fenoménu koupání a plavání na pražském úseku řeky souvisí především se stavbou přehrad vltavské kaskády. Protože se z přehrad upouští voda odspodu, stabilizuje se její teplota tak, že v létě je na koupání příliš studená a v zimě nezamrzá. Zvláště po dokončení vodního díla Slapy roku 1954 a Orlíku o sedm let později teplota vody citelně klesla a koupání se v důsledku toho stalo záležitostí spíše otužilých jedinců. Svůj podíl viny nese i znečištění ze vzrůstajícího se pražského průmyslu a říčního motorismu. Plovárny, které dosud nezavřely své brány, tak začali Pražané využívat spíše jako místa ke slunění. To je také případ Občanské plovárny, která byla v provozu ještě v osmdesátých letech minulého století.²⁶ To však neznamená, že by plavání v Praze bylo na ústupu. Ve stejné době totiž rychle přibývaly alternativy v podobě krytých bazénů, včetně toho největšího v Podolí.

Ve světle všech těchto informací hledí člověk při procházce po pražských náplavkách či mostech na Vltavu úplně jinak. Představuje si ji jako jedno velké místo paměti, živé,

²⁶ BEČKOVÁ, Kateřina. *Zmizelá Praha...*, s. 53.

Na zamrzlé řece se konaly rychlobruslařské závody, což ovšem mělo řadu nevýhod. Jednou byl led příliš slabý, jindy zase napadlo tolik sněhu, že se ho nepodařilo včas odklidit. Závody tak byly často přesouvány, nebo dokonce úplně rušeny. Problém s nevypočitatelným počasím vyřešila až stavba zimních stadionů. Fotoarchiv ODTVS, IL23-002411, foto František Illek

plné lidí, kteří se k ní chodili nejen koupat, ale i slunit, odpočívat a také konverzovat a seznamovat se. „Jít na plovárnu“ mnohdy neoznačovalo ani tak pohybovou, jako spíš společenskou aktivitu. „Tak stávají se plovárny jakýmsi salonem pod širým nebem – ovšemže toliko dočasným,“ psalo se ve *Světězor* na konci června 1905.²⁷ Autor nemohl tušit, jak dokonale slovo „dočasný“ plovárny vystihuje, a to nejen z krátkodobého, ale bohužel i z dlouhodobého hlediska.

Stavba přehrad zarazila hřebíček do rakve i dalšímu oblíbenému sportu – bruslení, potažmo lednímu hokeji. Bruslení bylo spíše spontánní pohybovou činností, než se začala ve druhé polovině 19. století na zamrzlé řece zřizovat kluziště. Jejich údržba patřila k zimní náplni práce podskalských vorařů, tzv. plavců, kteří brusle i půjčovali.²⁸ Komfort bruslařům zajišťovali prodejci preclíků, párků, oříšků či kaštanů, nechyběly lavičky na odpočinek a někde společnost obveseloval i flašinetář či rovnou celá kapela.

²⁷ *Světězor*, ročník V, č. 38, 30. 6. 1905, s. 1020.

²⁸ AUGUSTA, Pavel. Vodní sporty. In: PYTL, Vladimír; AUGUSTA, Pavel (eds.). *Praha a Vltava. Řeky, potoky a vodní nádrže Velké Prahy*. Praha: Milpo, 2005, s. 127.

Josef Rössler-Ořovský, výjimečně nadaný sportovec a průkopník celé řady sportů. Fotoarchiv ODTVS, H7F 019637

Na Vltavě se na území současného hlavního města bruslilo na mnoha místech: u Karlova mostu, kolem Střeleckého ostrova, u Kampy a Sovových mlýnů či mezi Smíchovem a Vyšehradem. „Řeka zamrzla každý rok a bruslilo se na ní všude. Celá řeka bývala sérií kluzišť [...] s nezbytným flašinetem, párkařem, preclíkářem a někdy se vařil i čaj a čepovalo pivo. [...] Vedle kluzišť na řece byl velký počet kluzišť ‚prolejvaných‘ v zahradách a v příkopech opevnění,“ vzpomínal Josef Rössler-Ořovský na bruslení v Praze v dobách svého mládí.²⁹

Zároveň se bruslaři začali v padesátých letech 19. století organizovat do prvních spolků. V roce 1868 vznikl Pražský lední klub, o dvanáct let později založil Josef Rössler-Ořovský Bruslařský závodní klub. Pod jeho taktovkou se v Praze v roce 1881 konaly první rychlobruslařské závody v Česku.³⁰ V rámci Bruslařského závodního klubu se začal také poprvé hrát klasický kanadský hokej, se kterým se Rössler-Ořovský seznámil během pobytu v Anglii.

Ten se později vedle bandy hokeje nakonec v našich končinách dočkal takové popularity, že do Mezinárodní hokejové federace vstoupili Češi jako druží v roce 1908, tedy ještě téhož roku, kdy byla založena.³¹ Obliba bruslení na Vltavě neopadla ani po otevření stadionu na Štvanici v roce 1932, kterému se budeme podrobněji věnovat dále. Voda v hlavním korytě řeky však se stavbou vltavské kaskády přestala zamrzat, a lední sporty se tak dočasně přesunuly na slepá ramena, např. do podolského a smíchovského přístavu. Podobně jako tomu bylo v případě plavání, i zde se nakonec řešením stala krytá i nekrytá umělá kluziště.

Bruslaři se v teplých měsících často věnovali veslování, proto řada klubů vznikla jako kombinovaná bruslařsko-veslařská sdružení. Kořeny veslování v českých zemích sahají hluboko do minulosti, společně s bruslením patří k nejstarším pohybovým disciplínám, jež se u nás rozvíjely. Jeho obdoba, zvaná lodní klání či lodní kolba, je u nás doložena už v 16. století.³² Jednalo se o souboje dvojic na člunech – zatímco jeden

²⁹ RÖSSLER-OŘOVSKÝ, Josef. *Příspěvek k dějinám bruslařství a Bruslařského závodního klubu v Praze*. Praha, 1929, s. 7.

³⁰ MÍKA, Zdeněk. *Zábava a slavnosti staré Prahy*. Praha: Ostrov, 2008, s. 274.

³¹ LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009, s. 383–384.

³² WAIC, Marek. *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*. Praha: Karolinum, 2013, s. 100.